

SVOBODA SLOGA IN (NE)SVOBODA PREVAJALCA NA PRIMERU MLADINSKIH DEL CHRISTINE NÖSTLINGER

ALJA LIPAVIC OŠTIR, URŠKA POTOČNIK ČERNE
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
alja.lipavic@um.si, ursula.cerne@um.si

Prispevek problematizira (ne)zmožnosti prevajanja sloga na primeru prevodov dveh mladinskih del Christine Nöstlinger v slovenščino. Izbor prevodnih prvin za analizo temelji na sami pojavnosti, kar omogoča kvalitativno analizo kontekstov. Zahteve te analize so narekovale število primerov, pri čemer je izbor reprezentativen. Analiza je potrdila, da se tudi v mladinskih delih Christine Nöstlinger ne moremo izogniti tipičnim prevajalskim problemom jezikovnega para nemščina > slovenščina. Pokazala se je problematičnost metode funkcijsko podobne komunikacijske vrednosti izhodiščnega in ciljnega besedila ter kompenzacije leksikalnih in drugih jezikovnih sredstev. Nadalje je analiza pokazala problem pripisovanja prednosti besedotvornim značilnostim ciljnega jezika pred funkcijsko vrednostjo posameznih struktur ter neupoštevanje specifične rabe določenih struktur. Kot problematično se je pokazalo tudi ohranjanje pluricentričnih razmerij v nemščini na primeru avstriacizmov in različnih kulturnih elementov. Pri tem pa je ravno problem avstriacizmov lahko tudi olajševalna okoliščina pri prevajanju, saj govorimo o jezikovnem in kulturnem transferju ter o ohranjenem kulturnem kontinuumu.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.1.2025.23](https://doi.org/10.18690/um.ff.1.2025.23)

ISBN
978-961-286-944-1

Keywords:
slog,
Christine Nöstlinger,
prevajanje literarnih del,
metoda funkcijsko
podobne komunikacijske
vrednosti,
avstriacizmi

University of Maribor Press

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.1.2025.23](https://doi.org/10.18690/um.ff.1.2025.23)

ISBN
978-961-286-944-1

Ključne besede:
style,
Christine Nöstlinger,
translation of literary works,
method of functionally
similar communicative
value,
Austriacisms

FREEDOM OF STYLE AND (NON)FREEDOM OF THE TRANSLATOR IN THE CASE OF CHRISTINE NÖSTLINGER'S JUVENILE WORKS

ALJA LIPAVIC OŠTIR,¹ URŠKA POTOČNIK ČERNE²

¹ University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
alja.lipavic@um.si, ursula.cerne@um.si

The paper problematises the (in)ability of Christine Nöstlinger's style to translate, using the example of the translations of two of her works for young people into Slovene. The qualitative analysis confirmed that the typical translation problems of the German > Slovene language pair cannot be avoided in Christine Nöstlinger's juvenile works either. The problematic nature of the method of functionally similar communicative value of the source and target text and the compensation of lexical and other linguistic resources was demonstrated. The analysis further showed the problem of giving priority to the word-formation characteristics of the target language over the functional value of individual structures, and the failure to take into account the specific use of certain structures. The preservation of pluricentric relations in German was also shown to be problematic, using the example of Austriacisms and various cultural elements.

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

1 Uvod

V enem od intervjujev je Christine Nöstlinger (1936–2018) v svojem značilnem slikovitem tonu pojasnila, kje črpa iz virov domišljije in kje ne: *Pišem labko le o tem, kar poznam. Nimam želje, da bi z Eskimi ležla v igluje ali pa z Indijanci lovila bizone. Prav tako si ne morem predstavljaliti, ali je rimski legionar trpel zaradi žuljev na nogah podobno kot jaz ali drugače. Moja domišljija pač tam nima kaj iskati* (gl. Fuchs, 2001, str. 9). Svet njene domišljije in njenih junakov je v nekaterih delih definiran kot Dunaj, v mnogih pa to mesto v zgodbah zaslutimo, čeprav ni eksplicitno navedeno. Christine Nöstlinger je pogosto črpala iz sveta svojega rodnega mesta, v katerem je tudi živela vse življenje. Njen izjemno obsežen opus odlikujejo ne samo različne lokalizacije, ampak tudi različne ciljne skupine bralcev, različne teme in motivi. Ob podelitvi *Astrid Lindgren Memorial Award* leta 2003 je žirija zapisala¹: *Knjige Christine Nöstlinger segajo od domišljijjskih zgodb do realističnih opisov vsakdanjega življenja. Med njimi so tudi zgodbe retrospektivnega značaja, ki odražajo sedanjo resničnost mnogih otrok z malo denarja, razbitimi družinami in solskimi nasilnežji. Njen poseben ton glasu je humoren; brez iluzij in sentimentalnosti; nevsiljiv in ljubeč.* Tudi kot odrasli bralci občudujemo pogum avtorice, ki se je v svojih prisrčnih in humorih zgodbah lotevala tem, kot so družina, prijateljstvo, identiteta, družbeni izzivi. Tako se ni ustavljala pred situacijami, ko je nekdo izločen, ker je drugačen, ali pa ko v družinah prihaja do preprirov, ker odloča samo ena oseba. Pri tem je pomembno tudi to, da je teme obravnavala na način, ki nagovarja otroke in mladostnike ter jih spodbuja k razmišljanju. Zgoraj omenjeni domišljijjski elementi v njenih delih niso sredstvo za pobeg, ampak omogočajo boljše razumevanje kritike družbe. Tem na kratko opisanim značilnostim literarnih del za otroke in mladino sledi tudi slog pisanja Christine Nöstlinger. Ob humorju ga odlikuje pogovornost, njegova značilna komponenta pa so tudi priložnostne tvorjenke, kulturni elementi, specifični za Dunaj ali širši avstrijski prostor, in drugo (prim. Wild, 1996; Fuchs, 2001; Bachner, 2008).

Ob veliki popularnosti in nesporni visoki kakovosti zgodb Christine Nöstlinger je vprašanje prevajanja njenih besedil relevantno tudi za slovenski prostor. Koliko svobode si avtorica dovoljuje v upovedovanju ter kako to prevajalci in prevajalke prenašajo v slovenski jezik, je osrednje raziskovalno vprašanje tega prispevka. Ker je opus del Christine Nöstlinger preprosto prevelik (okrog 150 literarnih del, 63

¹ Prim. <https://alma.se/en/laureates/christine-nostlinger/>

prevodov v slovenščino) za podrobno analizo posameznih prevodov in obenem tudi za holistični pogled na prevajalsko prakso, se v prispevku omejujeva na dve literarni deli. Gre za deli in prevoda, nastala po letu 2000, kar jima daje sodobnejšo jezikovno in kulturno komponento. V analizi prevodov se omejujeva na določene vidike, ki jih glede na celoten jezikovni sistem nemškega jezika in njegovo rabo v primeru sopostavljanja s slovenskim jezikom prepoznavava kot tiste, ki niso samo pomembni gradniki avtoričinega sloga, ampak sodijo tudi med najpogostejše probleme prevajanja literarnih besedil iz nemškega v slovenski jezik nasploh. Pri tem izhajava iz prevodoslovne metode funkcijsko podobne komunikacijske vrednosti izhodiščnega in ciljnega besedila. Cilj prispevka ni opozarjanje na (morebitne) pomanjkljivosti prevodov, ampak predvsem ugotavljanje in definiranje tistih točk v jezikovnem razmerju med nemščino (natančneje avstrijsko nemščino) in slovenščino, ki predstavljajo omejitve in možnosti ter demonstrirajo vprašanje (ne)svobode pri procesu prevajanja literarnih del.

2 Metodologija

2.1 Prevodi del Christine Nöstlinger v slovenščino

V slovenščino je do danes prevedenih 63 del Christine Nöstlinger, pri čemer precejšnji del predstavljata serija knjig o Francu (27 enot) in serija knjig o Mini (13 enot). Tradicija prevodov se je v slovenskem prostoru začela šele 14 let po prvem objavljenem delu Christine Nöstlinger (*Die feuerrote Frederike*, 1970). V slovenščini smo namreč prvi prevod dobili leta 1984, ko je Mira Miladinović prevedla delo *Das Austauschkind* (slov. *Fant za zamenjavo*, Mladinska knjiga). Gre za zgodbo, ki je izšla leta 1982 in je do danes v nemškem prostoru doživela več ponatisov. V spodnji tabeli so zbrani podatki o prevedenih delih Christine Nöstlinger v slovenščino, pri čemer vsakič navajava naslov, leto izida v nemškem prostoru, leto prevoda v slovenščino, ime založbe v Sloveniji in ime prevajalke, prevajalca oziroma v primeru izdaje v brajici avtorice prepisa/prilagoditve.

Tabela 1: V slovenščino prevedena dela Christine Nöstlinger

naslov	orig.	prev.	založba	prevod
<i>Fant za zamenjavo</i>	1982	1984	MK	Mira Miladinović
serija zgodb o Francu	1984–	1992– 2018	Mohorjeva Celovec	Lučka Jenčič
<i>Požvižgamo se na kumaričnega kralja</i>	1972	1994	MK	Meta Ornik
<i>Pes gre v širni svet</i>	1987	1995	MK	Tanja Viher
<i>TV Karel</i>	1995	1996	MK	Tina Mahkota
serija zgodb o Mini	1992–	1997– 2018	Slovenska knjiga, Družba Piano Sveti Duh: samozaložba	Milena Žnideršič, Danica. Š. Novosel brajica: Helena Engelman
<i>Debela Nela in zavaljeni Jani</i>	1982	1998	Mohorjeva C.	Lučka Jenčič
<i>Tako in tako in sploh</i>	1991	2006	Mohorjeva C.	Ana Grmek
<i>Vila Henrieta</i>	1996	2009	Mohorjeva C.	Ana Grmek
<i>Rozij Rigler, dobri duh</i>	1979	2009	Družba Piano	Ana Grmek
<i>Bavbrdav</i>	2009	2010	Mohorjeva C.	Ana Grmek
<i>Capasta Loreta</i>	2010	2010	Mohorjeva C.	Ana Grmek
<i>Pavli Puding nepridipravom meša štrene</i>	2009	2012	Didakta	Ana Toman Fabjan
<i>Ognjeno rdeča Friderika</i>	1970	2012	eBesede	Iva Klemenčič
<i>Pirat Leon</i>	2006	2013	Škof. klas. gimn.	Jera Hrovat
<i>Dobri zmaj in hudobni zmaj</i>	2012	2013	Mohorjeva C.	Stanislav M. Maršič
<i>Ko se je moj oče hotel poročiti z materjo Anne Lachs</i>	2013	2015	Mohorjeva C.	Stanislav M. Maršič

Z izjemo nekaj del (*TV Karel*, *Bavbrdav*, *Capasta Loreta* in *Dobri zmaj in hudobni zmaj* ter posamezne knjige iz serij o Francu in Mini) je večina prevodov nastala precej časa po originalnih izdajah v nemško govorečem prostoru. Največja časovna razlika je opazna pri eni najpopularnejših knjig Christine Nöstlinger, to je zgodbi *Wir pfeifen auf den Gurkenkönig*, ki je izšla leta 1972, v slovenskem prostoru pa smo prevod (*Požvižgamo se na kumaričnega kralja*) dobili šele 22 let kasneje, tj. leta 1994. Kronološki podatki nam pokažejo, da je Mira Miladinović bralcem v Sloveniji prva predstavila literaturo Christine Nöstlinger (1984), vendar je do naslednjih prevodov minilo osem let. Takrat je Mohorjeva Celovec začela izdajati serijo zgodb o Francu. Ta založba je ob Družbi Piano oz. založbi eBesede, v katero jo je kasneje preoblikoval založnik Jože Piano iz Celja, do danes najbolj vztrajna založba, kar zadeva dela Christine Nöstlinger. Slednje je bilo plod odločitve tedanje dolgoletne urednice prevodnega leposlovja pri Mohorjevi, prevajalke Lučke Jenčič (1949–2018)². Počasi so sledile nekatere druge založbe, večinoma s časovnim zaostankom, razen že navedenih

² Pogovor s prevajalcem S. Maršičem, 2023.

izjem. Gledano z današnje perspektive ugotavljava, da obsežni opus Christine Nöstlinger v slovenskem prostoru še ni predstavljen v takšnem obsegu, da bi lahko govorili o trdni zasidranosti njenih del pri slovenskih bralcih. Izdajanje njenih del je usahnilo leta 2018, v letu avtoričine smrti in smrti dolgoletne slovenske urednice. Kljub temu pa najdemo nekatera dela med knjigami, priporočenimi s strani Bralne značke³ (knjige o Francu, o Mini, *TV Karel* in *Ko se je moj oče hotel poročiti z materjo Anne Lachs*), saj jih stroka seveda tudi v Sloveniji prepozna kot pomembna dela. O tem navsezadnje tudi govorijo številne nagrade, ki jih je avtorica prejela.

2.2 Izbrana metoda analize kontekstov

Metoda, uporabljena v tem prispevku, izvira iz sodobne prevodoslovne nadgradnje teorij iz 60. let 20. stoletja in se opira na širše pojmovanje historičnega pojma *komunikacijska ekvivalenca* – ki je podana v primeru, ko ima besedilo v ciljnem jeziku za svoje naslovnike funkcijsko podobno komunikacijsko vrednost kot izvirnik za naslovnike izvirnega jezika (G. Jäger 1975: 28). Obenem posegava po primerjalnih elementih *stylistique comparée*, kjer pa vendarle sodobno izhajava iz okoliščin, medbesedilnih in drugih kontekstov, v katere je vpeta neka določena jezikovna izjava. Glede na prvi del metode naj dodava, da na področju leposlovja ni mogoče vzpostaviti preprostih razmerij ekvivalence in običajnih zahtev po nespremenljivosti različnih elementov. Druga posebnost metode zadeva osebnost empiričnega prevajalca. V skladu s sodobno teorijo *prevajalčeslovja* (*translator studies*) svojo raziskavo opirava na temeljno premiso, da prevajalec ne more prevajati neodvisno od svoje osebnosti ter svoje socialne in psihofizične pogojenosti.

Ker se komunikacijskih okoliščin prevodne založbe dotika tudi polje manjšinskosti slovenščine v tujem okolju (avstrijska Koroška), kjer je še zlasti pomembna recepcija, sva v premisleke vključili ustrezno literaturo in široko dopuščanje prevodnih možnosti ter odstopanja od izhodiščnih razmer.⁴

Metodo zaokrožujeva s prijemi sodobnih dognanj prevodoslovja glede pojma prevodne kulture (Hermans 2006, Prunč 1997, Frank 1989).

³ Gl. <https://www.bralnaznacka.si/sl/iskanje/?do=I%C5%A1%C4%8Di>

⁴ Prim. članek o manjšinski izkušnji jezika in geografskega izvora (Willis, 2017).

Raziskava s prevodnokritičskimi prvinami nadgrajuje tudi razvojno smer domnevne simetrije k realno obstoječi asimetriji jezikov s spoznanjem o asimetriji kultur (Prunč 2012: 365).

Sestavljena metoda z navedenimi prvinami zajema vzporejanje prevodnih različic drugih prevajalk in prevajalcev, ustvarjenih osem let po tiskani prevodni verziji dela *Ko se je moj oče hotel poročiti z materjo Anne Lachs*, ki je primarni predmet raziskave. Obravnavano delo Christine Nöstlinger je ena od soavtoric pričujočega članka v letu 2023 vključila v *Berilo leposlovnih del avtoric in avtorjev iz Avstrije* v okviru mentorstva literarnega prevajanja v slovenščino na Poletni šoli prevajanja Inštituta za slavistiko Univerze v Gradcu na severnodalmatinskem otoku Premuda.

Natančna analiza prevajalskih rešitev vseh 63 prevodov v slovenščino seveda daleč presega okvir tega prispevka, zato se omejujeva na dve literarni deli iz zadnjih let ustvarjanja Christine Nöstlinger in na izbor posameznih elementov, ki jih obravnavava vzorčno. To utemeljujeva s tem, da je potrebno posamezne primere kontekstualizirati in pojasniti dovolj natančno. Pri tem so kontekstualizacije različne, kar pogojuje vrsta primera.

Tako zahteva kontekstualizacija (1) kulturnega elementa ne samo njegov potencial v postopku prevajanja, ampak tudi potrebni oris in utemeljitev s perspektive kulturnega okolja in razvoja. Kontekstualizacija (2) priložnostnih tvorjenk zahteva jezikovno sistemsko primerjavo med jezikoma in (3) kontekstualizacija pogovornih elementov zahteva upoštevanje sociolingvističnega aspekta. Vsem trem vrstam primerov (1–3) je skupno upoštevanje samega literarnega konteksta in seveda konkretnega besedilnega konteksta. Tak pristop v kvalitativni analizi nujno pomeni omejitev samega korpusa, kot je bilo že nakazano.

Sami analizi primerov in njihovih kontekstov bo sledila nadgradnja analize, ki bo predstavljala definiranje značilnosti in vzorcev, ki so splošni večini ali vsem primerom. S tem želiva preseči okvir posameznih prevodnih besedil.

3 Rezultati analize kontekstov prevodnih prvin

Metodološko povzemava točke raziskave, in sicer primerov naslednjih prevodnih prvin: (1) naravna vraščenost v sočen jezik in avtentična jezikovna resničnost, (2) priložnostne tvorjenke, (3) raba predpreteklika kot strukture, ki sodi med najpogostejše probleme prevajanja literarnih besedil iz nemškega v slovenski jezik, (4) avstriacizmi na leksikalni in skladenjski ravni ter (5) kulturni elementi iz nemškega govornega prostora. Kot omenjeno, se omejujeva na dve literarni deli, in sicer *Lumpenloretta* (slov. prevod *Capasta Loreta*) iz leta 2010 in *Als mein Vater die Mutter der Anna Lachs heiraten wollte* (slov. prevod *Ko se je moj oče hotel poročiti z materjo Anne Lachs*) iz leta 2015. Obseg tega prispevka naju omejuje pri izboru prevodnih prvin in pri samem številu zgledov, ki jih v nadaljevanju obravnavava.

3.1 Sočen jezik in avtentična jezikovna raba

Prevodi pogovornega jezika zahtevajo nadomestitve na drugih mestih. Ta metoda doseganja komunikacijske primerljivosti izhodiščnega besedila (IB) in ciljnega besedila (CB) je v sodobni prevajalski praksi prevladujoča.

Prvine avtentične jezikovne resničnosti, s katero se lahko poistovetijo bralke in bralci, prikazujeva na primeru dvogovora. Na ciljnih mestih v primerjavi z izhodiščnim besedilom ostajajo siromašnejši učinki. Ob raziskovanju komunikacijske skladnosti imava pred očmi ciljno občinstvo – otroke, stare med 10 in 13 let.

Christine Nöstlinger gradi svoj humor tudi s cinizmi in grobostmi enajstletnikov in enajstletnic, zlasti tako imenovanega »nežnejšega« spola. Oglejmo si primer mlade junakinje, 11-letne osnovnošolke, ki je v stiski in jezna, ker je morala zaradi družinske odločitve sredi leta zapustiti domače šolsko okolje s prijatelji v Salzburgu in na prvi šolski dan v prestolnici v novi šoli neprijazno zavrne ponujeno prijazno roko glavnega junaka, 11-letnega Corneliusa. Slednjega je oče dan prej, na zadnji dan zimskih počitnic, poprosil: »Sinči, jutri v vaš razred prihaja nova punca. Hčerka ene moje kolegice. Daj malo poskrbi zanjo, to bi bilo ful lepo.« Corneliusu sicer ni všeč, da bo za prišlekinjo moral žrtvovati udobno klop, ki jo je doslej uporabljal sam, vendar je empatičen: »Posrkal sem špagete in med žvečenjem rekel: 'Dobro, poskrbel bom za dekle.' In to sem mislil čisto iskreno. Nenadna selitev v drugo mesto, kjer

nimaš prijateljev, res ne more biti prav nič zabavna.« Zaradi sobesedilne čustvene razumljivosti, ki je za rabo pogovornega, sploh pa sočnega jezika Nöstlinger nujna, navajava širši odlomek, v katerega je vpeta v nadaljevanju analizirana replika Anne Lachs.

In ko je nehalo zvoniti, je vstopila naša zgodovinarica Tusnelda, doktorica Wurm, ki ji je čisto zares ime Tusnelda in je naša razredničarka, poleg nje pa še res čudno dekle. Majhna, rahlo predebela, bela koža, posejana s pegami različnih velikosti, rjasto rdeči lasje kot ptičje gnezdo, povešena ramena, tanke ustnice kot navzdol obrnjen lunin krajec in ogromne vodeno modre oči. S seboj ni imela šolske torbe. Imela je samo ogabno, bleščečo, kričečo zeleno torbico za čez ramo, ki ji je visela do trebuha.

Doktorica Wurm je čudno dekle potisnila naprej, vzela kos bele krede, na tablo z velikimi tiskanimi črkami napisala ANNA LACHS in razglasila: »To je vaša nova sošolka, Anna Lachs. K nam je prišla iz Salzburga. Bodite prijazni do nje in ji pomagajte, da se bo pri nas dobro privadila.« Nato je pokazala na prosto polovico mize poleg mene in rekla: »Anna, tam te že čaka lep stolček!«

Anna Lachs se je s polžjo hitrostjo približala moji mizi, se počila na stol poleg mene in porinila svojo kričečo zeleno torbico v predal mize.

Hotel sem biti prijazen, kot sem obljubil očetu, in sem tiho rekel: »Jaz sem Cornelius Haberkorn, ampak vsi me kličejo Škratek!«

»Kaj me briga, idiot!« mi je siknila Anna Lachs in me pogledala, kot da sem odvraten insekt. Tako odvraten, da ga ne bi niti zmečkala, ker se ga ne bi hotela niti dotakniti.

(prev. Poletna šola Premuda)

Tabela 2: Avtentična jezikovna resničnost

Nöstlinger	Poletna šola Premuda	Maršič
»Ist mir doch egal, du Idiot!«, zischte mir die Anna Lachs zu.	»Kaj me briga, debil!« mi je siknila Anna Lachs. »Ja pa kaj, tepec!« je zasikala. (in bogate možnosti regionalnih različic)	»To mi je vendar vseeno, ti idiot!« je zasikala Anna Lachs.
Oetinger 2013: 11	JG/NM/UPČ 2023:	Mohorjeva Celovec 2015: 11

Ob primeru iz dialoga lahko v IB opazimo dve naglasni možnosti:

Ist **mir** doch egal, du Idiot – in
Ist mir doch **egal**, du Idiot.

Prvo naglasno možnost lahko prevedemo *Men pa to res dol visi, kreten!* –

In že zasi je pregovorna nesvoboda prevajalke, saj regionalizmi v mladinskih delih v slovenski prevodni kulturi glede primernosti za širšo bralno rabo po Sloveniji zaradi razplatenosti narečnih skupin vzdržijo le redko. Vokalna redukcija bi bila po dogovoru z uredništvom morebiti še dopustna. Celovška založba se za to ni odločila.

Kaj imam jaz s tem, kreten! bi bil nadregionalen prevod.
V manj ekspresivni rabi bi se prevedek glasil:
Kaj me briga, bučman!

Druga naglasna možnost *Ist mir doch **egal**, du Idiot* bi se v prevodu glasila:

- v surovejši različici: *Kaj me briga, debil!*
- v nekoliko manj surovi pa: *Ja pa kaj, butec / cepec!*

Med bogatimi možnostmi regionalnih različic bi lahko navedli izbire:

Ja pa kaj, mona! (primorsko)
Ja pa kaj, butl – trotl itd.! (štajersko)
Ja pa kaj, model! (Ljubljana, Gorenjska)
Ja pa kaj, budalo! (vzhodna Slovenija)

Primer iz knjižno natisnjene različice – *To mi je vendar vseeno, ti idiot!* – z rabo členka *vidar* odjemlje pogovornost in verbalno avtentičnost IB, s tem pa spreminja komunikacijsko vrednost v dveh točkah, in sicer tudi glede rabe leksema *idiot*. Enajstletniki v sproščenih oziroma v tem primeru celo močno čustvenih (jeznih) dvogovorih ne uporabljajo registra zborne izreke, kamor sodi členek *vidar*.

Raba leksema *idiot* v slovenščini ne korespondira z rabo leksema *Idiot* v nemščini, saj slednje govorno okolje po tem leksemu posega karseda pogosto, govorki in govorki slovenščine pa ne. Lahko bi rekli, da je ta izraz lažni prijatelj. V gornjih primerih sva navedli nekaj v slovenščini pogostejših ustreznih.

Ohranitev zaimka v zvalni rabi bi sicer v povezavi z regionalnimi možnostmi prav tako lahko bila verbalno avtentična: *Dol mi visi, ti tele!*

V knjigi natisnjena prevodna različica pa nemara priča o povsem legitimni, bolj literarno-pedagoško varni strategiji literariziranega prevajanja dialogov, kjer sočnost jezika in pričakovani učinek duhovitosti ob ekspresivni rabi ni v ospredju. Navsezadnje je večinsko ciljno bralstvo otrok v slovenski skupnosti na Koroškem gotovo različno od osrednjeslovenskega – razen tega pa izbira literarno konzervativnejše različice lahko vključuje nadregionalno rabo.

3.2 Priložnostne tvorjenke

Značilnosti besedotvorja nemškega jezika predstavljajo za avtorje precej odprto polje preizkušanja in ustvarjanja, za prevajalce pa več ali manj trd oreh, kar je odvisno od besedotvornih značilnosti ciljnega jezika in od funkcionalnosti tvorjenk v originalnem besedilu. Funkcionalnost priložnostnih tvorjenk v besedilih Christine Nöstlinger predstavlja pomembno komponento njenega sloga, ki jo raziskave običajno interpretirajo v smislu oblikovanja mladostniškega slenga (prim. Fuchs 2001, str. 114). Tudi sama avtorica je v enem od intervjujev povedala, da lasten stiliziran žargon oblikuje sama (gl. Jörg 1986, str. 15), saj mine od pisanja do izdaje knjige približno leto in pol in v tem času se mladostniški sleng že deloma spremeni. Christine Nöstlinger je pri tem izjemno spretna (Fuchs 2001, str. 114) in uporablja jezikovne strategije, ki njene jezikovne rešitve v toliki meri približujejo mladostniškemu slengu, da jih mladi bralci občutijo kot del svoje govornice. Pomemben del njenih strategij so različne priložnostne tvorjenke, ki jih najdemo v kar precej njenih delih in imajo različne vloge, kot kaže primer iz knjige *Wir pfeifen auf den Gurkenkönig*⁵, kjer pogosto igrajo vlogo povezovanja besed, ki bi sicer zahtevale natančno opisovanje. S tem avtorica ohranja pozornost bralca in tok misli (Aringer 2018, str. 76).

⁵ Slovenski naslov je *Poživljamo se na kumaričnega kralja* (orig. 1972, slov. prevod 1994).

Priložnostnih tvorjenk najdemo precej tudi v knjigi *Lumpenloretta*.⁶ Gre za večinoma samostalniške tvorjenke⁷, ki jih na videz zaznamuje raba vezaja. Prevajalka knjige jih je v slovenščini dosledno nadomestila z besednimi zvezami s pridevniškim prilastkom: *Balinčeva mama*, *Balinčev oče*, *Kodravkina mama*, *Kodravkin dedek*, *Bergerjeva biša*. Ob tem si zastavljamo vprašanje ohranjanja funkcije elementa mladostniškega slenga, ki ga imajo te (gl. opombo 7) tvorjenke v originalnem besedilu. Oglejmo si naslednja primera (*Lumpenloretta*).

Str. 9:

Eine im **Mama-Alter**, sehr klein und ein bisschen pummelig, Haare knallrot, streichholzkurz.

Bila je **pravih let za mamó**, zelo majhna in malce debelušna, z živordečimi lasmi, postrizenimi na ježka.

Str. 10:

Nur klamottenmäßig absolut nicht durchschnittlich, sondern noch irrer als die zwei **Cowboy-Imitate**.

Samo kar se tiče obleke, ni bila čisto nič povprečna, ampak še bolj nora od obeh **kavbojskih posnemovalcev** malo prej.

Obe avtoričini tvorjenki, *Mama-Alter* in *Cowboy-Imitate*, se nanašata na opis generacije staršev, kar je v kontekstu celotne zgodbe posebej zaznamovano, saj so glavni junaki mlajši najstniki, ki se na različne načine upirajo staršem in iščejo svoje identiteto. V obeh tvorjenkah se skriva nekaj ironije, ki je ne aplicirajo samo medgeneracijske razlike (npr. starši iz generacije, ki je oboževala določene elemente ameriške kulture), temveč tudi nekakšno etiketiranje kategorije staršev (*Mama-Alter*, *Papa-Alter*). Tega pridiha ironije v prevodu ni več zaznati. Predložna zveza (*za mamó*) je sicer pomensko ustrežna, vendar pa nima slengovske konotacije, kot je opazna v originalu. V drugem

⁶ Slovenski naslov je *Capasta Loreta* (orig. 2010, slov. prevod 2010).

⁷ *Lumpen-Loretta*, *Glatze-Mutter*, *Locke-Mutter*, *im Mama-Alter*, *im Papa-Alter*, *Cowboy-Imitate*, *Chemie-Lehrerin*, *Etepetete-Tanten*, *Altwaren-Tandler*, *Zecke-Vater*, *Locke-Opa*, *19er-Haus*, *Bananen-Kartons*, *Plastik-Steigen*, *Heidelbeer-Jogurt*, *No-Name-Lappen*, *Teddybär-Bus*, *Glatze-Haus*, *Berger-Wohnzimmer*, *Pizza-Stück*, *Pizza-Bissen*, *Pizza-Brösel*, *Steingut-Schüssel*, *Zahn-Haus*, *Hugo-Boss-Nadelstreif*, *Musik-Radau*, *Ribisel-Stauden*, *Ribisel-Zaun*, *Locke-Haus*, *Läuse-Kahlschererei*, *Loretta-Gespräch*, *Migräne-Anfall*, *Klamotten-Einkaufstour*, *Denkstein-Entschluss*, *fünf-Millimeter-Stoppeln*, *Fußballstadion-Lautstärke*, *Super-Scheiß*, *Alpenvereins-Camp*, *Gammel-Look*, *Science-Fiction-Schinken*, *Opa-Geburtstag*, *Edel-Kluft*, *Total-Rasur*, *Festtags-Klamotten*, *Pferde-Lacher*, *Marmalade-Finger*, *Ghetto-Blaster*, *Brennnessel-Bläschen*, *Aufs-Klogeben*, *Zehner-Pause*, *Label-Freaks*, *Baby-Bruder*, *Nachhilfe-Lehrer*, *Normal-Köpfe*, *Geigen-Lehrer* ...

primeru je uporabljen pridevniški prilastek, kar je spet pomensko ustrezno in prilagojeno značilnostim slovenščine (pridevniški prilastek je pogostejši kot rodilniški prilastek ali celo analitični rodilnik), vendar pa slengovske rahlo ironične konotacije ni. Nabor možnosti v jezikovnem sistemu slovenščine je narekoval prevajalkin izbor, vendar pa bi za ohranitev značilnosti mladostniškega slenga iz originalnega besedila lahko nastopile kompenzacije. S pojmom kompenzacija tukaj misliiva na uporabo jezikovnih elementov, ki odražajo neko značilnost sloga in se ne pojavljajo na identičnih mestih v besedilu kot v originalu, saj nas kot prevajalce omejuje jezikovni sistem jezika, v katerega prevajamo. Kompenzacije lahko delujejo na isti ali neki drugi jezikovni ravni in so del metode doseganja komunikacijske primerljivosti izhodiščnega in ciljnega besedila. V prevodu dela *Lumpenloretta* takšnih kompenzacij za priložnostne tvorjenke nisva zasledili.

Oglejmo si še priložnostno tvorjenko *Dummbauchi*, ki je iz besedila Christine Nöstlinger deloma prešla v rabo ali pa pravzaprav sploh ni bila zares novotvorjenka oziroma okazionalizem. Kot čisti neologizem jo navajata Požlep /Kuster (2016). Leksem je bil februarja 2016 uporabljen v dnevniku *Der Standard* kot oznaka za naivnega človeka. Šlo je za sodno preganjanega urednika kritičnega turškega časnika *Cumhuriyet*. Ostaja torej raziskovalni izziv, ali je obravnavani leksem deloma prešel v rabo ali pa ni bil zares priložnostna tvorjenka. Za naše raziskovalno polje ostaja zagata zlasti prevodna, saj je raba v nemščini tako šibka, da ni sistematizirana.

Primer je zlasti težko prevedljiv zaradi dela sestavljenke: *-bauchi, trebusček*, ki prinese pomanjševalniško konotacijo.

V obravnavanem prevodu iz leta 2015 se je prevajalec odločil za ustreznico *butalec*, pri čemer je verjetno sledil predlogu prevoda v *Velikem nemško-slovenskem slovarju* (Debenjak, 2001) za najbližjo besedo (*Dummbach*), torej je prevedel po analogiji ter priličil slovenski kulturni zgodovini. Prevodne možnosti bi bile še *bumbar(ček)*, *gumpec*, *trap*, *trapica* in druge.

3.3 Raba predpreteklika

Raba predpreteklika je pogost problem prevajanja iz nemščine. Glede tega se je prevajalec dela *Als mein Vater die Mutter der Anna Lachs heiraten wollte* odločil, da mladim bralkam in bralcem ponudi tudi predpreteklik, ki ga v sodobnih tiskanih

besedilih v slovenskem jeziku niso vajeni, kaj šele v delih za otroke in mladino oziroma v govornem jeziku. Tako kot velja, da se v nemškem leposlovju pomanjševalnice pojavljajo samo v dobesednejših prevodih iz slovanskih jezikov ter v narečnih besedilih, tudi velja, da se v slovenskem leposlovju predpreteklik pojavlja zlasti v prevodih iz nekaterih, tudi germanskih, jezikov, ter v delih nekaterih pisateljev, denimo Borisa Pahorja. V govornem jeziku se pojavlja v regionalnih govorih, zlasti v pogojniški rabi.

Primer izpričuje metodološko napovedane razlike v komunikacijski danosti. Christine Nöstlinger v izhodiščnem besedilu sledi zapovedani rabi v literarni knjižni tiskani nemščini v veznem delu besedila. Dvogovori, kot je že bilo ugotovljeno, prosto uporabljajo sestavljeni preteklik, *Perfekt*, taka je tudi dogovorjena norma v nemškem tiskanem leposlovju.

Predpreteklik ima v slovenščini povsem drugačno zgodovino in status kot v nemščini. Prvič naj bi bil omenjen v Bohoričevi slovnici leta 1584 kot *praeteritum plusquamperfectum*, bil pa naj bi trdna sestavina Dalmatinovega časovnega sistema (prim. Merše, 2015). Urbančič (1972) ugotavlja, da je predpreteklik pri Slovencih le semantično-stilistična kategorija, in dokazuje na primerih, da je možno predpretekle časovne odnose čisto dobro izraziti z vidskimi in leksikalnimi sredstvi (prim. Hauser, 1972). Nekateri jezikoslovci predpreteklik pojmujejo kot odvisno glagolsko obliko, ki dobiva predznak ekspresivne oblike (prim. Pogorelec, 1960/1961), drugi ugotavljajo, da nima stalne funkcije in je »kot sredstvo za izražanje preddobnosti zamenljiv s preteklikom dovršnega glagola« (Merše, 2015, str. 9).

V nemščini je zapovedana oblika nujnega razlikovanja različnih ravni preteklosti.

Tabela 3: Predpreteklik v slovenščini in nemščini: raznorodni status

Nöstlinger	razlika v pravilih	Maršič
<p>Ich wollte, wie ich es meinem Vater versprochen hatte, nett sein und sagte leise:</p> <p>Oetinger 2013: 11</p>	<p>Pisna literarna nemščina: zapovedan predpreteklik</p> <p>Slovenščina: poljubno (raba opešala)</p>	<p>Hotel sem biti prijazen, kakor sem bil obljubil svojemu očetu, in sem ji tiho dejal:</p> <p>Mohorjeva Celovec 2015: 11</p>

Zaradi raznorodnih pravil glede nujnosti rabe predpreteklika lahko ugotovimo, da besedilo (Maršič, 2015) v tej točki v ciljnem jeziku za svoje naslovnike nima funkcijsko podobne komunikacijske vrednosti kot izhodiščno besedilo za naslovnike izvornega jezika, saj mladi nemški bralci in bralke predpreteklik na tem mestu nujno pričakujejo, za mlade slovenske bralke in bralce pa je presenetljiv element.

3.4 Avstriacizmi na leksikalni in skladenjski ravni

Že v enem od zgodnejših intervjujev (gl. Fuchs 2001, str. 14) je Christine Nöstlinger poudarila, da je *Wienerisch*⁸ njen materni jezik in da več črpa iz pogovornega jezika kot iz knjižne nemščine. Pri tem je pomembno, da kot estetski postopek uporablja obe zvrsti paralelno in s premislekom o njunih funkcijah (Fuchs 2001, str. 107). Tako se elementi dunajskega urbanolekta pojavljajo samo v delih, ki so lokalizirana na Dunaju, medtem ko se značilnosti avstrijske knjižne nemščine pojavljajo v vseh delih. Za Christine Nöstlinger avtentični govorjeni jezik ne predstavlja samo sredstva jezikovno estetskega oblikovanja, ampak tudi posredovanje vrednosti samega govorenega jezika, saj funkcijo knjižnega jezika razume tudi socialno kot možnost orodja za uveljavljanje oblasti in subtilno zatiranje tistega, kar lahko imenujemo jezikovna "domovina". Takšno stališče je rezultat jezikovne rabe v Avstriji, kjer so v ospredju socializacije neknjižnih zvrsti (Tibaut, 2023). V tem prispevku ne ločujeva med elementi dunajskega urbanolekta in avstrijske knjižne nemščine, saj oboje predstavlja nasprotje od nevtralne jezikovne rabe. Kot nevtralno jezikovno rabo razumeva dominantni položaj nemške različice knjižnega jezika v celotnem pluricentričnem prostoru nemščine, kjer danes poznamo tri knjižne jezike (nemški, avstrijski, švicarski). Ker nemška varianta knjižnega jezika dominira ne samo zaradi medijev, ampak tudi na področju poučevanja nemščine izven nemškega govornega prostora (Czinger, 2009), prevajalci elemente avstrijske knjižne nemščine lahko občutijo kot odklon od norme, ki pa seveda še zdaleč ni tako vpadljiv, kot so elementi npr. dunajskega urbanolekta. V tem prispevku zaradi ekonomičnosti vse odklone od nemške knjižne norme (avstrijska knjižna nemščina, dunajski urbanolekt) preprosto označujeva kot avstriacizme. Prevajalske rešitve, kar zadeva avstriacizme, razumeva kot pomembno prevodno prvino, ko gre za prevode v slovenski jezik, saj je položaj knjižnega jezika in neknjižnih zvrsti v obeh državah izjemno podoben. Tudi v Sloveniji poteka socializacija predvsem z usvajanjem in

⁸ Dunajska nemščina oz. dunajski mestni govor oz. urbanolekt, tudi metrolekt.

rabo narečja ali regionalnega pogovornega jezika (Pulko in Zemljak Jontes, 2007). Iz tega izhaja, da se lahko prevajalec odloči, da bo poiskal v slovenščini zvrstno primerljive jezikovne rešitve. Oglejmo si primere na leksikalni in na skladenjski ravni.

Str. 43 (*Als mein Vater die Mutter der Anna Lachs heiraten wollte*):

Wie jeden Freitag hatte die Mutter vom Robi **Kaiserschmarren** gemacht, ...

Kakor vsak petek je Robijeva mama napravila **cesarski praženec**, ...

Slovarji kot DWDS⁹ in DUDEN¹⁰ pripisujejo besedi *Kaiserschmarren* oznako avstrijska nemščina. V slovenščini najdemo v knjižnem jeziku poimenovanje *praženec*, *šmor(e)n* ima oznako neknjižno pogovorno¹¹. V raziskavi med vrtčevskimi otroki iz Maribora, Slov. Bistrice in Slov. Konjic smo pokazali, da 75,8 % otrok uporablja poimenovanje *šmorn* (Rajšp et al., 2017). Prevajalec bi se lahko v smislu približevanja pogovornemu slogu Christine Nöstlinger odločil za pogovorni izraz *šmorn*. Ker je izraz *Kaiserschmarren* del knjižne avstrijske nemščine, bi bila raba izraza *šmorn* neke vrste kompenzacija za druga mesta v prevodu, kjer težko realiziramo pogovorno usmeritev. Seveda je to odvisno tudi od prevajalčeve jezikovne biografije, saj obstajajo, kar zadeva neknjižne germanizme, razlike med posameznimi narečnimi skupinami v Sloveniji (Lipavic Oštir, 2017) in otroci iz omenjene raziskave prihajajo iz štajerske narečne skupine.

Str. 29 (*Lumpenloretta*):

Die Kinder sind gemein zu ihr gewesen, die haben sie Zigeunerin genannt und Hausiererkind und **Bandlkramerschrapp**, seit sie gewusst haben, dass ihre Eltern aus Jahrmärkten alte Sachen verkaufen.

Zmerjali so jo s ciganko, krošnjarskim mladičem in **kramarskim podmladkom**, odkar so vedeli, da njeni starši na sejnih preprodajajo starine.

⁹ <https://www.dwds.de/wb/Kaiserschmarren?o=kaiserschmarren>

¹⁰ https://www.duden.de/rechtschreibung/Kaiserschmarren#google_vignette

¹¹ <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=pra%C5%BEenc>

Izrazov *Bandlkeramer* in *Gschrapp* ne najdemo v nemških slovarjih DWDS in DUDEN, najdemo pa ju v avstrijskem slovarju. Slovar pojasnjuje, da je izraz *Bandlkeramer*¹² zastarel in narečno obarvan, pomeni pa potujočega trgovca, torej v slovenščini *kramarja*. Izraz *Gschrapp*¹³ je posebej pogost na vzhodu Avstrije in je pogovoren, pomeni pa majhnega otroka. Prevajalka se je odločila za besedno zvezo *kramarski podmladek*, ki vsebuje tudi v slovenščini arhaično komponento *kramar*, obenem pa v drugem delu ne daje slutiti lokalnega kolorita, saj izraz *podmladek* ni regionalno obarvan. Regionalni paralelizem z avstrijsko nemščino bi predstavljali izrazi kot *froci*, *laußenki* ali kaj podobnega. Ob tem se odpira vprašanje sprejemanja zvrsti oz. bojazni pred nerazumevanjem. Christine Nöstlinger v svoji umetniški svobodi in navsezadnje svojem jezikovnem pogumu uporabi vzhodnoavstrijski izraz *Gschrapp*, ki ga ne pozna celotna Avstrija, kaj šele druge nemško govoreče dežele¹⁴. In to stori pri pojmu, ki je v tem delu besedila precej pomemben, saj kaže na odnos okolice do Lorette in njene družine, torej igra socialno vlogo. Slovenski izraz *podmladek*¹⁵ ima nekaj odtenkov pomenov, med katerimi ni socialno ali lokalno zaznamovanih.

Christine Nöstlinger upoveduje pogovorno ne samo na leksikalni, ampak tudi na skladenjski ravni. Tako pogosto uporablja *Perfekt* namesto *Präterituma* in samostalniški člen pred osebni imeni (prim. Fuchs, 2001, str. 107). V obeh književnih delih, ki ju analiziramo, najdemo veliko primerov rabe določnega samostalniškega člena pred osebni imeni. Nekaj primerov iz obeh del:

die Anna Lachs, der Adi Bär, der Marius, dem Robi, die Zierhut, die Conny, die Dr. Wurm, ...
die Lumpen-Loretta, der Glatze, der Maximilian, ...

¹²https://www.oewb.at/oebv/oewb/start.xav#__oewb__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27d3e138026%27%5D__1719481298506

¹³https://www.oewb.at/oebv/oewb/start.xav#__oewb__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27d3e566190%27%5D__1719476771125

¹⁴ Prim. iz recenzije: Rahlo ironičen, distanciran in raznolik, a tudi humoren jezik, ki temelji na govornih besedi in je začinjen z duhovitimi avstrijskimi izrazi (*Bandlkeramerschrapp*, *Hausiererkind*), kar bralcu omogoča, da se poistoveti s protagonisti.

(<https://lesebar.uni-koeln.de/rezensionen/navigation/2011/noestlinger-christine-lumpenloretta>)

¹⁵ <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=podmladek>

V bavarskih in alemanskih narečjih nemščine je raba določnega člena pred osebnimi imeni značilnost, ki sodi med regionalne norme¹⁶, vendar pa doživlja v zadnjih desetletjih nekatere spremembe. Tako Ziegler in Lenzhofer (2018) ugotavljata, da odrasli v Avstriji v cca. 93 % primerov uporabljajo določni člen pred imeni, medtem ko je ta odstotek med mladimi v urbanih naseljih precej nižji in se giblje okrog 50 %. Christine Nöstlinger torej ne sledi rabi današnjih najstnikov v mestih, kot sta Dunaj in Gradec, in ostaja pri splošni rabi člena v avstrijskem prostoru. Tudi v obravnavanih knjigah je raba določnega člena zelo pogosta.

Eden od nemških kritičnih odzivov je učinek te iterativne rabe Nöstlinger uvrstil v izumetničenost in zastarelost jezika:

Pisateljčin jezik je drzen, živahen in živ, mladostniškemu jeziku pa se pretirano ne dobrika. Na žalost na mestih, kjer pred imeni stojijo določni členi (na primer, *die Laura, der Marius, die Mamma der Laura* – Laurina mama), učinkuje starokopitno. Zagotovo je to posebnost njenega sloga, pa vendar v toliko ponovitvah deluje izumetničeno¹⁷.

Hoß, 2013 (prev. UPČ)

Negativno stališče govori v prid temu, da je raba člena pred imeni v prvi vrsti avstriacizem in da v nemškem govornem prostoru pluricentričnost pogojuje interpretacije jezikovne rabe posameznih struktur.

Razpon učinkov vztrajne rabe določnega člena pred osebnimi lastnimi imeni je lahko tako širok in kontradiktoren, da je na primer dunajskemu pisatelju Wolfu Haasu prinesel množico popularnih nič zastarelih uspešnic kriminalk, nacionalne nagrade za duhovitost in visok literarni in verbalni slog. Nekaj prevodov imamo tudi v slovenščini.

Oba prevajalca obravnavanih del Christine Nöstlinger člena pred imeni v svojih prevodih ne uporabljata ter se odločata za nevtralni slog verjetno tudi zato, ker primerne vključitve člena v slovenskem besedilu ni mogoče uresničiti. Tukaj nastopi situacija neprevedljivosti in omejitve svobode prevajalca. V slovenščini sicer sporadično najdemo določni in nedoločni člen v obmejnih narečjih (Lipavc Oštir in

¹⁶ Gl. *Atlas zur deutschen Alltagssprache*, geslo: *Artikel + Vorname*. (Elspaß/Möller, 2003). <http://www.atlas-alltagssprache.de/artikelvorname/>

¹⁷ V originalu: Die Autorin hat eine freche und lebendige Sprache, die sich nicht übertrieben jugendlich anbietet. Leider wirkt sie an den Stellen altbacken, wenn vor dem Namen der bestimmte Artikel vorangesetzt wird. (z.B. *die Laura, der Marius, die Mamma der Laura...*) Es mag sicher ein eigener Stil sein, dennoch wirkt dieser in seinen Wiederholungen gestelzt.

Koletnik, 2012), vendar pa gre za posamezne kontekste in ne za sistemsko značilnost. Ker je raba člena pred imeni v nemščini zaznamovana (narečja na jugu, pogovornost) in ker se imena v obeh delih preprosto pojavljajo pogosto, bi prevajalca lahko raba člena kompenzirala s kakšnim drugim pogovornim elementom, ki pa bi moral imeti značaj kontinuitete v celotnem delu.

3.5 Kulturni elementi iz nemškega govornega prostora

Christine Nöstlinger želi v svojih delih ustvariti avtentično jezikovno resničnost, s katero se lahko poistovetijo njeni bralci (Bachner, 2009). Del te jezikovne resničnosti so tudi kulturni elementi, ki so lahko zelo različni glede na regionalni aspekt in druge aspekte. Oglejmo si tri leksikalne primere iz knjige *Als mein Vater die Mutter der Anna Lachs heiraten wollte*.

Str. 56:

Mein Vater behielt sein Zahnweh-Gesicht, der Pummel muffelte, und ich gab ihrer Mutter abartige Antworten auf aufdringliche Fragen. Sagte ihr, dass mein Lieblingsfach in der Schule Handarbeiten wäre, speziell das Häkeln von Topflappen, dass ich am liebsten **Schlager** hören würde, von jeglicher Art Gemüse laut furzen müsste und nach dem Schulabschluss **Klomann in der Opern-Passage** werden wollte.

Moj oče je še naprej imel obraz, kot da ga boli zob, Debeluška je bila zlovoljna, svoji materi je na njena vsiljiva vprašanja dajala bolne odgovore. Rekla ji je, da so ročna dela, zlasti kvačkanje prijemalk za lonce, moj najljubši šolski predmet, da najraje poslušam **popевke**, da zaradi zelenjave glasno prdim in da želim postati po koncu šole **čuvaj v javnem stranišču v prehodu Opere**.

V odlomku se želi Cornelius partnerki svojega očeta prikazati v najslabši možni luči. Žal je v prevodu opazna napaka, saj je videti, kot da bi Debeluška naštevala neumnosti o Corneliusu, v resnici pa je to počel sam prvoosebni pripovedovalec, torej Cornelius, kot je razvidno iz nemškega originala. Ne glede na napako je pozornost usmerjena na informacije o Corneliusu, ki so seveda neresnične (ročna dela kot najljubši predmet itd.), obenem pa kažejo na značilno najstniško pretiravanje iz seveda tudi na humor.

Nemški kulturni element *Schlager* označuje zelo popularne glasbene hite, nastale v določenem času in glasbenih zvrsteh. Raba samega izraza je precej nazadovala v zadnjih desetletjih in mlajše generacije izraz občutijo kot zastarel¹⁸. Slovar DUDEN¹⁹ pojasnjuje, da je izraz prevzet iz dunajskega urbanolekta. V slovenščini ima izraz *šlager*²⁰ oznako zastarelo. Glede na naštetu bi prevajalec lahko uporabil izraz *šlager*, saj bi s tem apliciral na nekaj starejšega, tudi tujega s slovenske perspektive ipd.

Opern-Passage, podhod za pešce pri Dunajski državni operi, sodi zaradi svoje arhitekture med dunajske znamenitosti in je spomeniško varstveno zaščiten. Medijsko posebej odmevna je bila v zadnjih letih zgodba o med turisti zelo popularnem stranišču pri izhodu iz podhoda pri operi²¹, kjer so turisti v vrstah čakali, da ob spremljavi valčkov uporabijo stranišče in uživajo ob pogledu na vse mogoče vrste kiča. Danes je stranišče, ki ga je imel v lasti neki zasebnik, spet v rokah mesta Dunaj. Vsekakor torej ne gre za običajno stranišče v nekem neznanem mestu, ampak za definirano lokaliteto. Kako to prevesti v slovenščino, je seveda pravi izziv. Prevajalec se je odločil za opis, ki vsebuje navedbo *Opere*. Bralcem je potrebno prepustiti, kaj si pod tem predstavljajo, vsekakor pa so bralci tega mladinskega romana dovolj stari, da zanje ni potrebno realij z Dunaja nadomeščati s takimi iz Slovenije ali pa lastna imena spreminjati v neka imaginarna. Tako je prevajalec tudi ostal pri ohranjanju kulturnega elementa z Dunaja, smiselno pa bi bilo izraz *prehod* nadomestiti s *podhodom*, saj gre za prostore pod zemljo.

Str. 66:

„Er ist ja alt, aber wenigstens noch einen Sommer im **Schrebergarten** hatte er sich verdient, wo der doch sein Paradies ist“, schnüffelte sie in ihr Taschentuch.

„Res je že star, a vsaj eno poletje bi si še zaslužil **vrtiček**, ki je vendar njegov raj,“ je rekla in si z žepnim robcem brisala nos.

¹⁸ <https://www.dwds.de/wb/Schlager>

¹⁹ <https://www.duden.de/rechtschreibung/Schlager>

²⁰ <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=%C5%A1lager>

²¹ Gl. npr. <https://www.1000things.at/blog/die-wiener-operntoilette-ein-nachruf/>

V tem odlomku se pojavlja izraz *Schrebergarten*, ki je kulturni element v celotnem nemško govorečem prostoru. Avstrijski slovar ga definira kot manjši vrt (poimenovan po nemškem zdravniku Moritzu Schreberju)²². Slovar DWDS ga pojasni kot majhen vrt z vrtno uro v koloniji vrtov z utami²³. Slovar DUDEN ga opiše kot majhen vrt v koloniji vrtov na robu mesta²⁴. Da gre za kulturni fenomen, povedo že številke za mesto Dunaj, kjer je danes okrog 27 000 takih vrtov²⁵. Gre v glavnem za parcele, ki jih prebivalci najamejo in si na njih postavijo vrtno hišico in uredijo vrt. V preteklosti so bili namenjeni predvsem samooskrbi s sadjem in zelenjavo, v ospredju pa je bila socialna ideja skupnosti, v kateri si ljudje med seboj pomagajo. Danes gre ob gojenju sadja in zelenjave v veliki meri za rekreacijo in ustvarjanje zelenih oaz v mestu. Tako najdemo na takih vrtovih bazene, prostore za posedanje in druženje. Kolonije takšnih vrtov ne najdemo samo v velikih mestih, ampak tudi v manjših krajih, pogosto ob železniških progah.

Schrebergarten je kot vrtnarski in socialni fenomen poznan tudi v mestih v Sloveniji. Na obrobju Maribora jih npr. najdemo ob koroški železnici pri Limbuškem nabrežju in na gričkih severno od središča, tj. v Košakih. Gre za manjša naselja, ki pa opravljajo identično vlogo kot velika naselja npr. na Dunaju, kjer največje, najdemo ga v 10. okrožju (Favoriten), šteje okrog 1500 enot.

Kako v Sloveniji imenujemo *Schrebergarten*? Na spletu najdemo poimenovanja kot *majhni mestni vrtovi*, *vrt s parcelami*, *vrtiček*²⁶. Za tiste na obrobju Maribora v Košakih običajno rečemo, da so kar *vikendi*. Njihovi najemniki stanujejo nekaj kilometrov ali manj oddaljeno v mestu in prihajajo na vrt v prostem času. Ti vrtovi s svojimi hiškami, lopami, vrtnimi stoli, bazeni idr. opravljajo vlogo *vikend hišic*, zato poimenovanje *vikend*. Prevajalec se je v zgoraj navedenem primeru odločil za najbolj nevtralno poimenovanje, *vrtiček*. V slovenskem prostoru ne premoremo terminološke in sociolingvistične raziskave o rabi in pomenu izrazov, ki poimenujejo to, kar je v nemškem prostoru *Schrebergarten*. Takšna raziskava bi nam pokazala, katera poimenovanja so v katerih kontekstih v Sloveniji v rabi.

²²https://www.oewb.at/oebv/oewb/start.xav#__oewb__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27d3e1212698%27%5D__1719495461062

²³ <https://www.dwds.de/wb/Schrebergarten?o=schrebergarten>

²⁴ https://www.duden.de/rechtschreibung/Schrebergarten#google_vignette

²⁵ Prim. <https://www.stadt-wien.at/immobilien-wohnen/garten/kleingarten.html>

²⁶ Angl. *family gardens, allotments*.

4 Zaključek

Izbor prevodnih prvin za analizo v tem prispevku ni pogojen s pogostnostjo pojavljanja teh prvin v obeh literarnih in prevodnih besedilih ali njihovo pomembnostjo za ohranjanje komunikativnosti besedila, temveč temelji izključno na sami pojavnosti teh prvin, kar omogoča kvalitativno analizo posameznih primerov. Z analizo sva želeli pokazati podvrženost prevajalskih problemov jezikovnega para nemščina > slovenščina tudi na primeru proze za mlade, in sicer avtorice Christine Nöstlinger. Zahteve kvalitativne kontekstualne analize ter obseg prispevka sta narekovala število primerov, pri čemer izhajava iz tega, da so primeri reprezentativni, saj je bila opravljena analiza celotnih besedil. Na osnovi analize izpeljujeva naslednje ugotovitve.

a/ Metoda ugotavljanja funkcijsko podobne komunikacijske vrednosti izhodiščnega in ciljnega besedila ter kompenzacija leksikalnih in drugih jezikovnih sredstev se je pokazala kot razmeroma problematična. Težko je ugotoviti, ali različnim komunikacijskim vrednostim botruje prevajalsko zadrževanje v varni coni upovedovanja, medtem ko je avtorica drzna, ali pa je to deloma pogojeno z različnimi komunikacijskimi vlogami razvejanega nabora neknjižnih zvrsti v slovenščini, ki so redko nadregionalno uporabljive.

b/ Ohranjanje funkcij posameznih kategorij, npr. besedotvornih, je v ciljnem besedilu pogojeno z jezikovno sistemskimi, npr. besedotvornimi, značilnostmi tega jezika. Te prevajalci lahko postavljajo nad funkcijsko vrednostjo posameznih kategorij, s čimer ošibijo slogovno izraznost izhodiščnega besedila.

c/ Za vsak jezik obstajajo za posamezne jezikovne zvrsti napisana in nenapisana pravila rabe določenih struktur. Te tradicije oz. uzus je potrebno razumeti in upoštevati, če želimo dosehati komunikativnost ciljnega besedila. Primer: raba predpreteklika v nemščini in slovenščini.

d/ Zaradi pluricentričnega značaja nemščine imajo posamezne regionalne različice, kot so avstriacizmi ali helvetizmi, posebne funkcije in vrednost v besedilih, kar je del sloga in se pričakuje, da bo ohranjeno v ciljnem besedilu. Gre za elemente na različnih ravneh jezika, predvsem leksikalni, pa tudi frazeološki in skladenjski. Ti elementi predstavljajo za prevajalce velik izziv, ki ne pomeni samo odločitve glede

njihovega upoštevanja ali neupoštevanja, ampak tudi problem izbora oz. kompenzacije v primeru neprevedljivosti. Meniva, da je ravno problem avstrializmov po eni strani ovira, po drugi pa tudi priložnost in celo olajševalna okoliščina, saj govorimo o skupnem prostoru v preteklosti, o jezikovnem in kulturnem transferju in o ohranjenem kulturnem kontinuumu, ki je pogojen med drugim tudi z geografskim kontinuumom. Vsekakor pa rešitve v tej smeri zahtevajo jezikovno senzibilnost in pogum prevajalca, lektorja ter založbe.

e/ Primerljiv izziv predstavljajo tudi kulturni elementi iz nemškega in avstrijskega govornega prostora, ki se deloma prekrivajo s fenomenom avstrializmov.

Na kratko opisane ugotovitve oblikujejo izhodišče za nadaljnje raziskave na področju prevajalske prakse in teorije v smislu raziskovanja funkcij prevodnih prvin in njihovih različnih kontekstov. Ob tem ne gre prezreti vloge prevajalca med avstrijsko nemščino in slovenščino, s čimer sledimo trendu raziskovanja na področju germanističnega jezikoslovja, kjer upoštevanje pluricentričnosti ne temelji samo na različni jezikovni rabi, temveč tudi na identifikacijskih premisah.

Literatura

- Carina ARINGER, 2018: „Entschuldigen Sie, aber wir haben einen bei uns in der Wohnung, der redet so komisch...“. Eine Analyse der Funktion und Bedeutung der Mehrsprachigkeit in Christine Nöstlingers Kinder- und Jugendroman „Wir pfeifen auf den Gurkenkönig“. Wien: Universität Wien.
- Karin BACHNER, 2009: Christine Nöstlinger für französische Kinder. Eine Übersetzungsanalyse des Romans *Einen Vater hab ich auch*. Graz: Karl-Franzens-Universität Graz.
- Christine CZINGLAR, 2009: Österreichische Varietäten in der DaF/DaZ-Lehrerausbildung. Argumente für einen plurizentrischen DaF/DaZ-Unterricht mit Umsetzungsvorschlägen und konkreten Beispielen aus der Unterrichtspraxis. Universität Wien, Manuskript.
- Urška P. ČERNE in Gašper MALEJ (ur.), 2017. *Literarno prevajanje*. Maribor: Aristej.
- Doris Debenjak idr., 1992: *Veliki slovensko-nemški slovar*. Ljubljana: DZS.
- Armin Paul FRANK, 1989: Translation as System' and 'Übersetzungskultur. On Histories and Systems in the Study of Literary Translation. *New Comparison* 8.
- Sabine FUCHS, 2001: *Christine Nöstlinger. Eine Werkmonographie*. Wien: Dachs.
- Přemysl HAUSER, 1972: Celovito delo o jezikovni kulturi. Prev. T. Korošec. *Jezik in slovstvo* 1/2. 51–54.
- Theo HERMANS (ur.), 2006: *Translating Others*. 1. & 2. Manchester/Kinderhook: St. Jerome.
- Sabine HOB, 2013: Recenzija dela *Als mein Vater die Mutter der Anna Lachs heiraten wollte*. Spletna revija *Bücher leben!* Dostop 6. 5. 2024 na <http://www.buecher-leben.de/2013/04/als-mein-vater-die-mutter-der-anna-lachs-heiraten-wollte/>
- Gert JÄGER, 1975: *Translation und Translationslinguistik*. Halle (Saale): VEB Max Niemeyer
- Sabine JÖRG, 1986: Gespräch mit Christine Nöstlinger. Ur. Hans-Joachim Gellberg. Nussknacker. Über Kinderbücher und Autoren. Weinheim, Basel: Beltz. 15.

- Alja LIPAVIC OŠTIR in Mihaela KOLETNIK, 2012: Substantivartikel im Slowenischen: Varianten, Verwendung und Entstehung. *Jezikoslovlje* 13/3, 757–783.
- Alja LIPAVIC OŠTIR, 2017: *Substandardsprachliche Germanismen im Slowenischen*. Wien: LIT.
- Majda MERŠE, 2015: Predpreteklik v Dalmatinovi Bibliji. *Jezikoslovni Zapiski*, 3(1).
<https://doi.org/10.3986/jz.v3i1.2732>
- Christine NÖSTLINGER, 2010: *Lumpenloretta*. Salzburg: Residenz.
- Christine NÖSTLINGER, 2010: *Capasta Loreta*. Celovec: Mohorjeva.
- Christine NÖSTLINGER, 2013: *Als mein Vater die Mutter der Anna Lachs heiraten wollte*. Hamburg: Oetinger.
- Christine NÖSTLINGER, 2015: *Ko se je moj oče hotel poročiti z materjo Anne Lachs*. Celovec: Mohorjeva.
- Breda POGORELEC, 1960: O pluskvamperfektu v knjižni slovenščini. *Jezik in slovstvo* 6. 152–160.
- Jasmina Kristina POŽLEP /Helena Kuster, mentorica, 2016: *Neologizmi, okazionalizmi in anglicizmi v romanu Als mein Vater die Mutter der Anna Lachs heiraten wollte* : diplomska seminarska naloga.
- Erich PRUNČ, 1997: Translationskultur. *TcT* 11 = NF 1. 99–127.
- Erich PRUNČ, 2012: Entwicklungslinien der Translationswissenschaft. Von den Asymmetrien der Sprachen zu den Asymmetrien der Macht. TRANSÜD. Arbeiten zur Theorie und Praxis des Übersetzens und Dolmetschens, zvezek 43. Berlin: Frank & Timme.
- Simona PULKO in Melita ZEMLJAK JONTES, 2007: Raba zemljepisnih različkov slovenskega jezika glede na stopnjo izobraževanja in različne govorne položaje. Ur. Vera Smole. Slovenska narečja med sistemom in rabo (Obdobja, Metode in zvrsti, 26). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 353–369.
- Martina RAJŠP, Alja LIPAVIC OŠTIR in Alenka LIPOVEC, 2017: Prehrana - raba nekaterih neknjižnih germanizmov pri predšolskih otrocih. Ur. Sabina Kerec et al. Razvojni potenciali z vidika prehrane, gibanja in zdravja. Murska Sobota: RIS Dvorec Rakičan, 88–101.
- Katarina TIBAUT, 2023: Jezikovna realnost v Avstriji z vidika priseljencev in čezmejnih delavcev s slovenskim državljanstvom. *Dve domovini : razprave o izseljenstvu* 57, 127–149.
- Boris URBANČIČ, 1972: *O jezikovni kulturi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Inge WILD, 1996: Friederike, Ilse und Hugo – Kinder in den besten Jahren. Christine Nöstlinger zum 60. Geburtstag. *Eselobr. Fachzeitschrift für Kinder- und Jugendmedien* 10, 34–36.
- Sharon WILLIS, 2017: Napačen prevod, pogrešen prevod: Vivre l'orange Hélène Cixous. Prevedla Nataša Velikonja. Ur. Urška P. Černe in Gašper Malej. Literarno prevajanje *Dialogi* 10. Maribor: Aristej. 2012–2022.
- Arne ZIEGLER in Melanie LENZHOFER, 2018: Das Eigene und das Fremde. Zum Spannungsfeld von Normen und Normverstößen in Jugendsprachen. *Ide* 4, 1–21.

Spletni slovarji

- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Dostop 16. 5. 2024 na www.fran.si.
- DWDS. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*. Dostop 16. 5. 2024 na <https://www.dwds.de/>.
- Duden. Wörterbuch*. Dostop 16. 5. 2024 na <https://www.duden.de/>.
- Österreichisches Wörterbuch*. Dostop 16. 5. 2024 na <https://www.oewb.at/oebv/oewb/start.xav>.
- Atlas zur deutschen Alltagssprache*. Dostop 16. 5. 2024 na <https://www.atlas-alltagssprache.de/>